

W. S. SWERDLOW

AWGARA BINI 3ARIN

OGIZ 1935r
LENINGRAT

BIOMEDGIZ
MOSKWA

В. С. СВЕРДЛОВ

ЗА ЗДОРОВУЮ ЖИЗНЬ

ПЕРЕВОД НА ЭВЕНКИЙСКИЙ
Г. М. ВАСИЛЕВИЧ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
БИОЛОГИЧЕСКОЙ И МЕДИЦИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
ЛЕНИНГРАДСКОЕ ОТДЕЛЕНИЕ

AJICIMNI W. S. SWERDLOW

A W G A R A B I N I 3 A R I N

Lucadiduk əwədīt dukucan
G. WASILEWIC

Prof. Dr. P. Šmita
dāvināijums.

OGIZ — 1935 — BIOMEDGIZ
LENINGRAT — MOSKWA

Omaktal turāsəl

а	alkogol — алкоголь	hurguwmi — перевариться, перемолотся
awkit — баня		і
awmi — мыться		iza — сырость
в		п
vultewun — уют		minēn — операция — разрезание
vawkəwun — яд		misin — операция — ампутирование
з		п
zidu ədinmə ori — проветривание		nikotin — никотин
э		р
əriksə — воздух		ɽəriwə ori, hewu — освещение
ərip — дыхание		с
і		sawkan — привычка
fortocka, niwzəri okoskokan — форточка		silkiwun — умывальник
н		siriktə — глист
hadarga — вилка		т
hemurgami — замерзнуть		tipu, irgə — мозг
hiktirəmi — остыть		ц
		uktə — гнида

Редактор *Б. В. Тепцов.*

Техн. редактор *Л. М. Кричевская.*

Сдано в производство 5 III 1935 г.

Подписано к печати 16 V 1935 г.

Ленгорлит № 13977. МД—6.

Ленбиомедгиз № 62/л. Тираж 1200 экз.

1,09 л. авт. л. Бум. л. $\frac{3}{4}$. Тип. зн. в б. л. 33408. Зак. 389. Ст.-форм. 62 × 94.

Цена 10 коп. Переплет 25 коп.

1. Awgara bini zarin.

Ucālā, tægāmār əjəsi biğəsin; tægāl ərut bizəŋkitin. Tægə-mārdu ələ məŋur gələwzəŋkitin, kələməlduwi, soldatilduwi, kisidildu ipkəcimnilduwi hawalitin tamadan. Tægəmər, kələmə-lin əŋkitin hiwinzara tægəl zaritin.

Tægəmərŋil həgdigulin ajawzəŋkitin ələ diliwura gadawər. Nuğartin Dolborgidala əməzəŋkitin, tægəlduk diliwura ғаŋkitin. Dolborgidadu bizərilwə nuğartin əŋkitin iləzi tağna, nuğar-watın ɣınakirgacirwa icətcəŋkitin. Taduk kupesil əməŋkitin. Nuğartin arakiwa, damgawa (sarwə), ərupculwə towarilwa əməwuykitin. Arakili nuğartin dolbordilduk tægəlduk tamuralwa bəjğəksəlwə, huŋtulwə ғаŋkitin. İləl hədiltin arakili wanəl-wər upkatwar butcəŋkitin. Nuğartin upkatwar arakili zuge-t-cəŋkitin, ənəl eja-wal əmənə, irgisəjəwər gadawər, tarit nuğar-tin ərut bizəŋkitin. Ərupcuduk biniduk iləl adirakakun ənun-zəŋkitin. Ajicimnil acir biğkitin, ajiciwur acir biğkitin, ajit-kicil acir biğkitin, tarit ənunzəri albaŋkin idu-də ajiciwzami. İləl mərtin mərwər ajitcəŋkitin. Tugi ajitcanal, nuğartin ərutmərit ənunzəŋkitin, adirakakun butcəŋkitin. Hadun tugi bicən: kuŋakan bilgan ənunilləkin, nuğanman kerosinma umi-wkanzəŋkitin. Ənunzəri ғаjəwun ərut awgararakin, tadu porohwa uŋkuzəŋkitin, atakiŋiwa tomkowon nətcəŋkitin, tuka-lawa-gu, iğawa-gu uŋkuzəŋkitin, oriktawa nətcəŋkitin. Ənun-zəriwə ajiciwunikla cikənmə umiwkanzəŋkitin. İləl mənəkər mərduwər illəlwə minəzəŋkitin, misizəŋkitin.

Targacin ajiciwun əŋkin aja bisi. Ənunzəri sotmarit ənuniliŋkin. İlədu (bəjədu) ekun-mal ənunzərəkin, nuğan

ņisuzāwki, soņo3owki, 3ri3āwki. Ilāl aņķitin sarā, oni 3nunuzāridu ajatmarit owka bisiwān. Samasāl, 3tirķ3r gunzāņķitin tar butilā 3nunuzāriwā kāsāģiriwān; tarit 3nunuzāri 3ri3āwki, ņisuzāwki. 3nunuzāriwā ajittawēr, tarawā butilāwā 3rāsīwkā. Tar zarin samanā 3riņķitin. Saman 3nunuzāriduk butilāwā 3rāsīņāt biņķin, 3numukwā 3rāsīņāt biņķin, t3li 3nunuzāri 3tāņāt kāsāģimi biņķin. Samandu ajala idāģālā butcāņķitin, ajatmarja orono t3putcāņķitin. Nuņan nimņazāņķin untuwunzi dugzānā, 3lā 3duk ekun-da aja aņķin bisi, 3nunuzāri aņķin awgarara.

Ajicimnil gorokonmo sazāwki, on 3nunuzārilwā ajiciwka bisiwān, awadila ajiciwura buwkā bisiwān. Ģālāwzārākin, nuņartin illālāwā mināwki, misiwki, huptāwki.

Tāģāmār biņģasin dolbōrgidadu ajicimnil acir biņķitin, ajitkicil acir biņķitin. Ilāl aņķitin sarā 3nunuzāridu on bāl33riwān, tarit samasāl tāģālāwā ul3kkitcāņģāl biņķitin.

Sowetti 3ģāsi tāģāmārāwā, kupesilwa 3rāsc3n. Upkat tāģāl urācil ocatin, prawowar gāzanal. Dolbōrdil tāģāl zaritin ajitkicil, tatkicil owcal bicātin. Dukuwur, tatigawur m3nņ3dit dukuwcal owulla. Leningrattu hāģdi Institut Dolbōrdil tāģāl hut3ltin zaritin owca bic3n. Tadu Dolbōrgidadu bi3āril ilāl alāģuwzāņal. Tarawā upkatwan Sowetti 3ģāsi o3aran, dolbōrgidadu bi3āriwā kulturāģit odawi, nuņanman alāģudawi, on omaktat bi3āwkā; 3nunillākin, bāl3dāwi. Ilā awgāra bisikin, omakta bini aja o3aņan.

Tarit mit upkat ņorcaņatil omakta bini zarin, mit m3n3k3r awgaral bidāt, hut3lti awgaral bidātin. On tarawā omi? Sowetti 3ģāsi Dolbōrgidala ajicimnilwa uņzāwki, ģāl3zāwki, ajicimnil 3nunuzārilwā ajitcaksora. Nuņartin ic3tcāņģ3til, awgaral 3d3tin 3nunnā. Ajicimnil il3ldu tiliwk3nņģ3til, omaktawa biniwār on o3ariwan, 3d3wār 3nunillā. Ilāl sarāktin on bi3āriwār, upkatwa t33lāwā oraktin, t3li upkat awgaral bi3āņģ3tin.

Ajicimnil m3n3k3r albazara il3tikinmā ic3tc3mi, nuņartin 3lā tiliwk3n3ņģ3l, oni upkatwa owka. Ilāl m3n3k3r nuņardutin bālāņģ3til. Il3tikin hiwiņģatin awgarawi zarin. Il3tikin ņorcaņatin, awgarat bidāwi. Ekunduk 3numukil bi3āņģ3l? Saman gunzāwki: ilāl butilā iwki, kāsāģiwki nuņanman, tarit nuņan 3nuniliwki.

Əduk ənumukil owkil. Ajicimnil gunzəwkil ənumukil ərup-
cuduk nəḡnacuduk biniduk bizəriwətin. Ərupcudu gulədu bimi.
ərupcut zəwzəmi, ərupculwə tətılwə tətəmi, ilə ənunilzəḡə.

2. 3ul.

Dolbörgidadu iləl gulədu, golomoldu, zuldu, palatkaldu
bizəwkil. Tulilə iḡinilləkin, iləl togowo ilawkil, zudu nəma
bidən. Ərdələ kətədidutin ilakicil acir, iləl zudu guluwurwa
(togolwo) ilawkil. Tulilə ədinzərəkin, saḡḡan əwki sonali jura.
Saḡḡan ilə esalwan əruḡiwki. İlə ərizərəkin, saḡḡan əwcəl-
dulin (əptəldulin) iwki, ilə simkiliwki, əwcəlin ənunilzəḡəl.

Nəma ələ guluwun dagadun biwki. İlədu tiḡan həkul-
giwki, səḡdənnən doḡotowki. Nuḡan higiciwki, səḡdənnəwi
həkulgiwki. Togo dagadun həku biwki, serəḡil dagadutin
iḡin biwki, tarit ilə hiktirəwki, hemurgawki, ənuniliwki.

Gil zulu sələməlwə peckalwa (ilakicilwa) owkil. Tuḡi
ajatmarit, saḡḡan saḡḡan juḡkilin juwki, ənə esalwa əruḡira.
Zudu gorowo nəma biwki, iləl aditmarit hiktirəwkil. Tarit
idu-də guluwur bisildutin sələməlwə ilakicilwa owka. Mo-
maldu gulədu kirpictuk həḡdiwə ilakitwa owkil. Əḡəcindu
ilakittu molwa ilaraktin, zudu idu-də nəma biwki. Idu-wəl
ilə təḡətmi, nuḡandun nəma biwki. Əḡəcindu gulədu ilə
aditmarit hiktirəwki. Tarit əḡəcindu gulədu ajatmarit bizəmi,
awgara bidəwi. Dolbörgidadu bizəril momaldu gulədu bizə-
ḡətıl. Tar zarin nuḡartin momalwa guləlwə olzaḡatıl. Orocil
iləl, nulḡizənəl, bəjumətcəril, bəjumətcənəl, albazara momaldu
gulədu bizəmi, nuḡatin zuldu bizəwkil. Upkat nulḡiktəzə-
wkil: sagdil, kuḡakar, bəjəl asal. Nulḡidu ərut bizəmi — nəḡḡa,
iḡin, ənumuk. Tarit kuḡakar, asal, sagdil, albazaril hawalzami,
umukəndu buḡadu bizəḡətıl. Ələ hawalzaril, ətəjəcimnil,
bəjumətcəril nulḡiktəḡətıl. Kətəditin gunzəwkil ajawzariwar
nulḡiktədəwər, albazariwar umukəndu buḡadu bizəmi. Nuḡar-
tin ərut ozawkil. Nuḡartin əwki awgarawar hiwinzara, əwki
omaktat bimuzərə. İlə umukəndu buḡadu bizəḡə, əduk nu-
ḡandun əwki əru bisi.

3. Зуду әдинмә орин.

Зуду (gulәdu) әдинмә owka. Иә okin-da әриwki. Аја әрин әwәлдүлән iwki, әру әринин јuwki. Зуду кәтә иләл бизә-рәктин, әриксә sot әрујиwuwki. Әргәчин әриксә иләду әруwә owki. Иләду okin-da аја әриксә гәләwзәwki. Тар зарин okoskoldu okin-da fortockal (niwzәril okoskokar) бијәтил. Тирганиду нуғарwatin илара niwkә: тimalтанә, илә тәгәрәкин, тирга, долболтоно, илә асиниллакин. Тәли әрупсу әриксә тұлилә јuwki. Аја—зүла јuwki. Иләл кәтәдитин әwkil ајawра fortockalwә nidәwәр. Нуғартин иҗинзи җәләciwkil. Тарит нуғартин әwkil нирә, әрупcut әриксәт әризәнәл. Ғил гуләwә озанал, omҗozowkil okoskoldu fortockolwә odawәр. Гуләду fortockal acir бизиктин, urкәwә низәҗә, туги гуләду әдинмә odawi.

4. җәриwә орин (Hewu).

Тирга, тұлилә җәриpcu бизикин, гуләду тиги-dә җәри биwki. Долболтоно hewu иlawka. Esalwi әдәwi әруҗнә, lampawa иlawka. Тәгәл дәтту, lamu zapkadun бизәрил, зуду һәwu зарин ollo-diwa имуксәwә-gu, huҗтуwә-gu иlawkil. Имуксә, иlawзана, саҗҗawki. Тарит әриксә әрујиwki, җәри адикун биwki. Иләл әргәcинду hewudu һawallaktин, esaltин әрупcul owkil. Kerosin acin бизикин, swecawa иlazаҗа.

5. Гуләwә тәсикит.

Тирганиду гуләду дunnәwә umnә, zurә тәсиwкә. Ајат тәсиwкә, дunnәду tukala, җаҗҗа acin bidән. Тәсилләктин, илә әризәрәкин, tukala әритәј oҗoktolin, амҗалин әwәлдүлән iwki. Тукалатај әwәлдүлән dawun изәҗә, тәли илә әnunilзәҗә. Тарит дunnәwә ајат тәсиwкә. јakiwka, әдән tukala, namnә гиwuwрә. Тәсизәнмәwi, јакизәнмәwi әдән tukala гиwuwрә, дunnәwә тәсидәләwi mut улapiwka. Әwкә дunnәду tumnira. Тумин olgozono, әритәј әwәлдүлә изәҗә. Гуләtikинду tumniwun бијәтин, тала иләл tumnidatin. Hadun илә, сәктәwунду hukләзәнә, әнәл-

Asi dunnawa mat ulaccaran tasisanman, namna adan giuwura.

gawki. tunniwundu tunnidawi. Adawi saktawun dagadun
tumnira, nuƙan dagadun taƙataci dilin ojolin tunniwki.
Tuminin curgisiktalin taƙataci daradun buruwkil. Adirkar

guniwkil: əwkə togodu tumnira, ajicimnil guniwkil əwkə dunnədu tumnira. Ənunuzəri ilə tumindukin ənumuk awgarala ilələ lambarawzəgə. Hadun kuɟakar dunnədu əwiwkil, nuɟartin tumindu hanɟalwar, umukəcərwəw ɟaɟɟazəɟal. Kuɟakar umukəcərwəw amɟaliwar didəwəw ajawzawkil. Tarit ənunuzəri tuminin amɟaldulatin izəɟə. Gulədu moma dunnə bisikin, tarawə begadu digrə mut silkiwka. Səktəwuwəw, irəksəlwə, tətigəlwə tuliski suruwuwkə. Nuɟarwatin begadu zurə giwuwkə. Əwkə gulədu əsilwə gələwzərilwə idəgəlwə zawucara. Nəku-gu, dəlkən-ɟu bisikin, tadu nuɟarwatin zawucawka. Gulələ izənə, untalwa imannaduk təsiwkə. Gulədu ɟama bisikin, tətigəwi lukta bisikin, sunmi lukiwka, lokowko.

Asimat əwki ələ icəttə, gulədu ducama bidən. Mit upkat nuɟandun əw hawadu bələɟətīt. Ucələ bəjəl taɟcatin—asadiwa hawawə əwkə ora. İləl ərgəcinmə bəjəwə iɟəktəcətin. Tikin mit əwəwə omɟoɟotīt. Asi bəjəgəcin ilə bisin. Mit nuɟandun bələɟətīt, idu-də ducama bidən

6. Icətkəllu, illə ducama bidən

İlə ərinin əwki ələ əwcəldukin juərə, nuɟan tugi-də illədukin juwki. Ərinin illəlin ajat ɟənərəkin, illən okia-da ducama biɟətīn. Tarit icəciwkə, illət ducama, ɟaɟɟaja acin bidən.

Təgəmi ilə dərəwi, ɟaləwi mut milətəjit awɟat, təsiwunzi təsiɟət. Gulətikindu silkiwun, təsiwun, awuɟtin biɟətīl.

Zəpildələwi ilə hanɟalwi, ɟalələwi awɟat, ədəwi ɟaɟɟacilzi ɟalələzi zəptilələwə gara. Hadiltin tugi awuwkil: nuɟartin muwə amɟalduwar gawkil, amɟalduwar mut dərələwəw, ɟalələwəw awuwkil,

Asi kumkəldiwunzi ɟuriktələwi iɟdizərən.

taduk uksəlziwər təsiwkil. Gil miləjə acinzi awuwkil, muwə kalanduk gazanal. Tar kalandu nuğartin siləwə hujuwuwkil. Hadiltin dərəlwər awuwkil, taduk tar muduk siləwə hujuwuwkil. Hadiltin awuwkil ələ mataldulawər gənəzənəl. Zudu

Bəjə awzaran.

silkiwun acin b̄isikin, ilə awrakin, comot muwə gawka, ge gələdun muwə uḡkudən. İlətikindu hərəkə awuptin, təsiwunin biğət̄in.

Ḥuriktəlwə tirganitikin kumkəldiwunzi igdiwkə. Ḥuriktəldu kumkəl icəwulləktin, dilwi həkut mut milətəjit silkiwka.

Tar adikan bisikin, ɲuruktəlwi husiwka. Ilədu ɲonimil osiktalin bisiktin, tarilwa husiwka. Osiktal hərgidədutin ɲaɲɲa bi-
zəɲə. Kuɲakarwə hujulduktin alaguwka, tirganitikin awzadatin,
təsidətin. Amtiltin mənəkər hujukurwə kuɲakakarwər awzatil.

Hadiltin əntiltin hutəkərwər əwkil awra. Hutəkərtin dərəltin somama ɲaɲɲacil oraktin, əntiltin ɲinakinma əriwkil, tar colitwi dərəlwətin ciwdan, dərəltin ɲaɲɲaja acir ozara. Tugi əwkə ora. ɲinakinduk kuɲakan ənunilzəɲə.

Hujukurwə kuɲakakarwə tirganitikin mudu awuwka. Ilə ɲamadu gulədu bizərəktin, nuɲa rdun baldimakta bisikin, nuɲan-

man awuwka. Tar zarin ajama haga-gu sələmə idəgə-gu biḡətīn, tala həkuwə muwə uḡkudān. Baldimaktawa tiḡanzi zəḡinḡudu hanḡadu nāwkə, anḡut ḡalət ducamawa təsiwunmə gawka, tarawə mudu ulapiwka, milədāwkə, taduk səḡdənnəwəḡn, nikim-

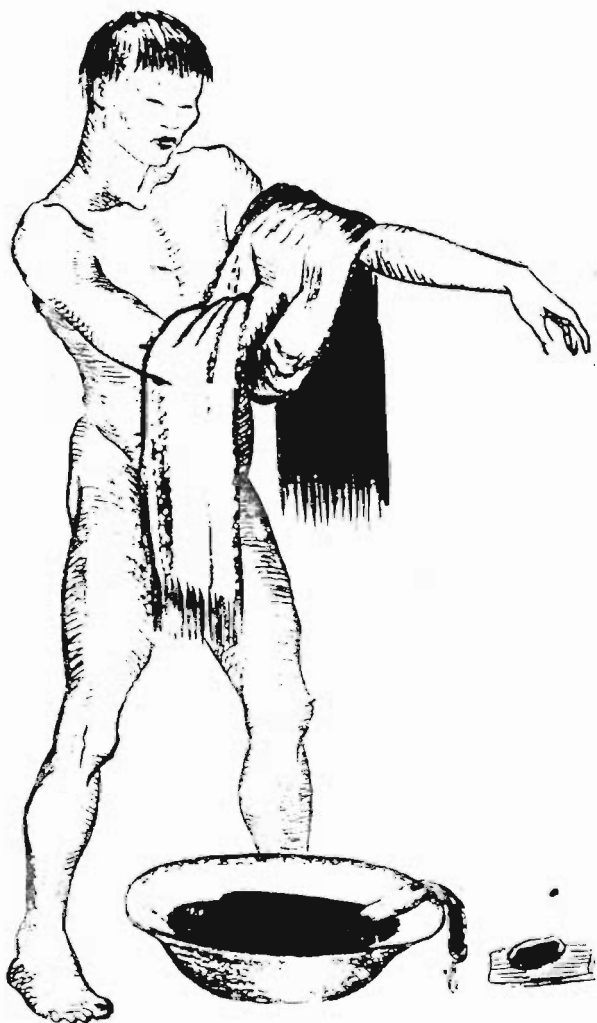

nawan hargarwan awuwka. Taduk baldimaktawa səḡdənnəwəḡn nāwkə, tiḡannīn, hukitəwəḡn, dilwan awuwka. Awcalan baldimaktawa ducamat toḡgat tumiwkə taduk ḡamapcut tətḡḡt cakiliwka.

7. Awkicil.

Ilätikin beġadu awkittu ilara, digrē awġat. Awwalawi ducamawa tətigəwə tətijət. Nuġan milətəj awġat. Urikittu, kolhostu awkit acin bisikin, omaktawa awkitwa owka.

Aja biwki—tirganitikin illəwi tuġi hikidəwi, təsidəwi.

Saġdil kuġakatajilwar awkittula ġənəġəttil, tadu nuġarwatin 'awdawər. Żuġa ġama bisikin, tirganitikin biradu milət awuwka, taduġ olboskociwka. Hadun iləl əwkil-gu awkittu

awra, anjanidu umnā awuwkil-gu. Nuɟartin tətigəlwər suk-
cadalatin tətiwkil. Ərgəcirdu ilədu kumkəl biwkil, nuɟartin
okin-da əsiwkil, illətin okin-da əsiwcə, hadun ɟaksacil hu-

Tətigəlwə silkişara.

ɟəwur biwkil. Kumkəl okin-da iləwə əsiwkən zəwkil nuɟartin
əwkil burə, ilə azədan. Kuɟakakar əwkil arə, dolbo soɟo-
wkil, ərut zəpiwkil, nuɟarwatin kumkəl zəuwkil. Kumkəl

dawuwunmә әnунзәriduk awgarala җәнәwuwkil. Nulgiktәzә-
rildu әru biwki, nuҗardutin awkicil acir. Әлә sowet bikittulән
әмәми, nuҗartin awzaҗal. Tala awkit biwki, hadiltin tadu
awuwkil. Nuҗartin adirakan әwki tala әмәрә. llәl җамар-
culdu gulәldu bisirәktin, tugi awzaҗa: asindalawi, dolboltono
muwә hujuwuwkә, tәsiwunmә gawka, mudanman mudu ula-
piwka, tarawә anҗut hanҗat gawka, taduk ajat tiҗanmi, җalәl-
wi, hukitәwi, halgarwi hikiwkә, tәsiwkә, hulargaktin. Tәsiwun
mudanman adirakan tiruwkә, taduk җan mut ulapiwka. Sәg-
dәnnәwi awdawi, tәsiwunmә upkatwan ulapiwka, mudasalwan
zurzi җalәlzi gazana, dulinman sәgdәnnәdu nәwkә, tәli sәg-
dәnnәwi hikidәwi, tәsidәwi. Aja biwki — tirganitikin illәwi tugi
hikidәwi, tәsidәwi. Tirganitikin tugi әҗi ora bisikin, җuҗullәdu
umnә hikiwkә, tәsiwkә. Зудu бәҗәл, asal bisiktin, бәҗәл tәsi-
zәnmәtin, asal mataldula suruzәҗәл, asal tәsizәnmәtin, бәҗәл
suruzәҗәл.

8. Tәtigәlwә tәsikit, silkikit.

Җаҗҗacilwa tәtigәlwә һәкудu mudu milәtәҗit silkiwka. Sil-
kiwcalwә tәtigәlwә gillәмәdu mudu awuwka, tiruwka loko-
wko, olgodotin. Gulәdu әwkә tәtigәlwә olgoro. Tәtigәл
olgozoroktin, idu-dә iza owki. Әrin izanun әwcәldulә iwki.
Tuligidәdu-gu, dәlkәndu-gu ajatmarit olgodowi.

Tәtigәldu kumkәl-gu, nәjkәl-gu, uktәl-gu bisiktin, tarilwa
һәкудu mudu hujuwuwkә. Hujuzәnmәtin kumkәl, nәjkәл
buwki. Taduk tarilwa tәtigәlwә mulәtәҗ silkiwka. Silkiwcalwә,
olgowcolwo tәtigәlwә bultewunzi ajat eultewka.

9. Зәpkit.

llә әwki zәptilә acindun bisәrә. Hadun ilә zәptilәduk
әnunilzәҗә. Tarit mit saҗatil awadi zәptilә ilәdu aja bisiwән,
awadi әru bisiwән. Зәptilәwә hujuwuwkә-gu, tarawә әsikinmә
zәwuwkә-gu. llәl hadiltin bucәл бәҗur ullәlwәtin zәwuwkil.
Әrgәcinmә zullәwә zәwmi, ilә sot әnunilzәҗә-gu, buzәҗә-

Әуке туғи ұлғау әәура.

gu. Targacinma ulləwə əwkə zəwrə. Bəjur hadun ənunzəwkil, ərupculduk ənumukilduk buwkil. Ulləltin ənumuk ilədu lambarawki, ilə ənunilzəğə. Hadun iləl munucəwə ollowo-gu, ulləwə zəwuwkil. Targacinma ulləwə zəwmi, iləl ənunilzəğəl, buzəğəl biwkil. Bəjumətcərildu hadildutin tugi biwki: homoti lağdu tagaran, nuğan tadu gorowo hukləzərən, munuzənə. Inğaktawan ɣalət zawarakis, inğakta, odinnazana, ɣalədu əmənmuwki. Ullən cupagacin owki, munuwki. Bəjumətcəril hadiltin targacina ulləwə zəwuwkil. Əwkə targacinma ulləwə zəwrə. Nuğandukin ərut ənumukit ənunilzəğə. Əwkə munucəlwə ollolwo zəwrə, əwkə əsikinnmə ulləwə-gu, səksəwə-gu zəwrə. Kətəditin iləl dolborgidadu sawkacal targacinma zəptiləwə zəwzəmi, nuğartin əwkil ənunnə. İlə sawkaca targacinma zəptiləwə zəwzəmi, zəwzəğə bigin. Sawka, əsikin ullə-gu, ollo-gu iləsiluktaldun hujucəduk ərutmərit hurguwuwki. İləl adirakan əsikinnmə ulləwə-gu, ollowo-gu zəwzərəkətin, moɣkutin arakakunzi ənunilzəğə. Nuğartin adirakan guniwki, tarawə zəpcələwər hukitətin ənunzəriwən. Tarit ilə hujucəwə zəptiləwə zəwɣət. Əsikin ollo əsikinduk ulləduk moɣkudu, siluktaldu, ajatmarit, əjimdimerit hurguwuwki. Ədu huɣtuwə sawka. Olloldu kətədidutin siriktəl biwkil. İlə əsikinnmə ollowo zəwzərəkətin, siriktəl siluktaldulan iwki, tadu bizəwkil. Nuğartin ilət zəpiwcəwə zəptiləwə zəwzəwkil. Targacin ilə jəmbutləsə, zalana owki, dilin ənunzəwki, hadun nuğan isərimuzəwki. Hadun siriktəl amunnunin juwki, hadun nuğartin amɣalin juwki. Ələ siluktaldun kətə siriktəl əmənmuwki. İlədu siriktəl bizəlləkətin, ilə ajicinnnidu gunzəğə. Ajicinni ajiciwuna buzəğən, upkat siriktəl judətin, təli ilə awzarazayan. İlə awgarami əsikinnmə ollowo zəwulləkin, siriktəl siluktaldun ɣan bizəliwki, ilə ɣan ənuniliwki. Ədən siriktəlzi dawuwra, ilə əɣət əsikinnmə ollowo zəwrə, nuğan hujucəwə ollowo zəwɣət. Ollo adikan hujurəkin, hujukun togo bisikin, nuğan ərut hujurəkin, targacinduk olloduk siriktəl siluktaldu bizəğəl. Tarit ollowo gorowo hujuzəğə, ajadu togodu ɣəmurgəknənin. ɣinakirdu tugi-də siriktəl biwkil. Nuğartin ilədu lambarazəğəl. Oni ɣinakinduk dawuwzəğə? Hadun ɣinakir ilədiduk kalanduk zəwuwkil.

Tugi 'siriktəl ilə zəptilədun iwzəḡəl. Tarit ḡinakirdu hərəkə-
duk hagaduk zəptiləwə buzəḡə.

Asl upkatwa tigəlwa mut silkişaran.

10. Tigəl.

İləl umukənduk tigəduk zəwzərəktin, kətə ənumuki
ənunzəriduk awgaraldula dawuwkil. Tar zarin ilətikin
hərəkəduk tigəduk zəwḡəl. Əwkə kalanduk-ku, tigəduk-ku

zəptiləwə ɣalətwi gara. Ulləwə-gu, ollowo-gu lambat-ku, mokanzi-gu, hadargat-ku ɣawka, tadék misiwkə, zəwuwkə. Holoktowo sawkanma omɣowko, əwkə həgdiwə misiktəwə amɣaduwi gara, amɣawi dagadun əwkə, purtat misnə, zəwdəwi. İləl zəpildələwər ostoldu təgətɣətıl. İlətikinju kalanduk hərəkədu tigədu siləwə uɣkuwkə. İlətikin lambatwi, hadargatwi mənɣidukwi tigədukwi zəwɣət. Zəwəələtın, upkatwa tigəlwə, lambalwa, kalasalwa umiwuwa, həkudu mudu silkidəwi, tadék təsidəwi. Ducamalduk comolduk cəjwə umiwka. Getikindu mənɣiwi comowi biɣət. Cəjticalatın, comolwo silkiwka, tadék ɣaɣɣaja acinzi awuptinzi təsiwkə.

11. Cəj.

İləl hadiltin əjawzawkil kətəwə cəjtidawər. Nuɣartin səmawa kəɣnomowo cəjwə owkil. Tar zarin nuɣartin kətəwə, cəjwə cəjniktu əjiwkil. Kəɣnomowo cəjwə umzami ərupcu. Taraduk meɣan jəmbumə owki.

12. Adira tirganidu zəwuwkə.

İləl tirganidu ilara zəwɣətıl: timaltanə, tirgakakin, dolboltono. Hujuwəwə, həkuwə zəptiləwə zəwuwkə. Həku zəptilə acin bisikin, kiltirəwəwə zəwuwkə, tadék cəjtiwka. İləl hadiltin bəjuməsındələwər-gu, ollomosındalawər-gu kətəwə zəptiləwə zəwuwkil, tadék ilalladu, zullədu hawalawər suruwkil, tadu ənə eja-wal zəwrə. Tugi əru omi. Hawalawi surudələwi ilə zudu zəwɣət, irgisəjəwi mənnummi ɣazana, hawaduwi tarawə zəwdəwi. Tugə, iɣin bisikin, hoktodu cəjwə-gu, siləwə-gu hujuwuliwkə. Əwkə iɣindu kiltirəwəwə zəptiləwə zəwrə, kiltirəl-gu, kərcimə-gu bisikin, tarawə ɣamalɣiwka.

13. Damga (sar).

Upkat təgəl əjawuwkil tandawər. Damgawa tanin əru biwki. İlə soma kətə tanəkin, ərutməwər owki. Damgadu buwkəwun, nikotinzi ɣərbici, biwki. İlə tanəkin, saɣɣan əwəldulən iwki

Кыгакар, танзәнал, нәрдүвәр әрүвә өвкәл.

Öwko lintölwör sawkawra, araklwa umdäfin.

taduk sǎksǎlǎn. Ɖr buwkǎwun meġanman, ǎwcǎlin tipuwan (irġǎwǎn) ǎruġiwki. Nuġan kuġakar awġarawatġn upkattuk sotmarit ǎruġiwki. Kǎtǎditġn kuġakarwǎ hujulduktġn sawkawukil, ġancawa tandatġn. Hadun hujukun kuġakan ukuzǎrǎkin, nuġandun ġancawa buwkil ukuzǎdǎn. Amtil, hutǎlwǎr ǎġawzanal, ġǎlǎzǎnǎl, taril awġaral bidǎtġn, ǎġǎtil burǎ, hutǎltġn tandatġn. Mit mǎnǎkǎr ǎzǎġǎl ǎtǎrǎ tanzǎmi bimi, sawkǎġatil, hutǎlwǎr ǎdǎtġn tanǎ.

14. Araki.

Damġaduk ǎrutmǎr araki biwki. Arakidu buwkǎwun biwki, ilǎ illǎwǎn biwkǎnzǎri. Nuġan alkogolit ġǎrbicġiwukki. Ɖr buwkǎwun ilǎ meġanman, tipuwan (irġǎwǎn), bosoktolwon, hakinman ǎruġiwki. Ilǎ, kǎtǎwǎ arakiwa umiksa, ǎnuniliwki, hadun arakiduk buwki. Ilǎ, arakiwa umdawi sawkaca, upkatwa unġǎzǎġǎ, zoromizǎġa, wazǎġa, mǎġurwǎ ġadawi araki zarin. Uǎlǎ kupesil tǎġǎldu arakiwa umiwkanġkitġn, nuġarwatġn ulǎkkittǎwǎr. Nuġartġn dolborgidala arakiwa ǎmǎwwǎtǎġkitġn arakili tǎġǎlduk bǎġġǎksǎġǎ, olloġo, ororǎ, huġtulǎ zugǎtǎġkitġn. Sowetti ǎġǎsi ǎwki burǎ, tǎġǎdildulǎ rajosaldula arakiwa ǎmǎwwǎttǎtġn. Nuġan ġorcawki ilǎlnun, zǎlumkun agila arakiwa ǎmǎwzǎrilnun. Mit sowettidu ǎġǎsidu, bǎlǎġǎtil, tǎġacirnun ilǎlnun ġorcadan. Mit mǎnǎkǎr ǎġǎtil sawkara arakiwa umdawǎr, ǎġǎtil hutǎlwǎr sawkawra. Zoncawka, arakiduk kǎtǎ ǎnumukil biwkil.

15. Mudanin.

Mit omaktadu binidu awġaral bimuzǎnǎl, salilġatil oni bizǎriwǎr ġaġġawa, ǎġġġizadawǎr, oni ǎrupculnun sawkasalnun ġocazadawǎr. Ilmaktal omolġil, hunil, ġorottildu tatkiildu alaguwzagal, tarawǎ upkattuk ǎġatmarit saġatil. Nuġartġn upkatġn mǎnġǎdit tiliwkǎnġǎtil oni bizǎwkǎ, oni biniwǎr omaktat owka. Urikittikġndu ducamaliwkanzǎriġǎ (santarġġija) komissġija itiwukka. Tar komissġija iculġġǎt, on ilǎl bizǎriwǎtġn. alagunġat, on omaktat bizǎdǎwǎr.

